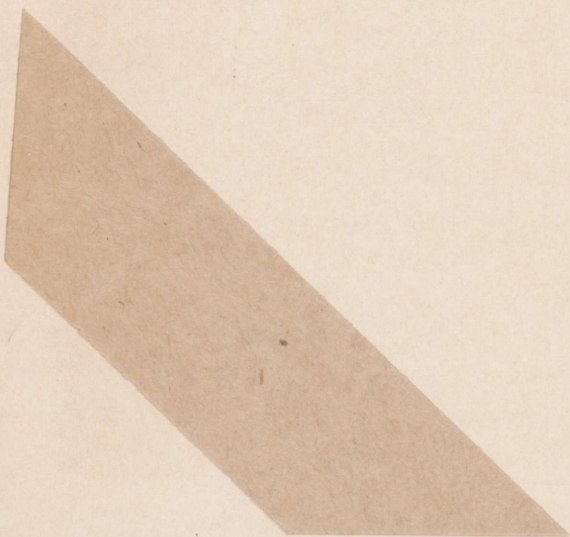

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA

EMAKEELE
SELTS

fu
1970

A-30820 II

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
EMAKEELE SELTS

Heino Ahven

EMAKEELE SELTS

Lühiülevaade minevikust ja tänapäevast

TALLINN 1970

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

77748

I. AJALOOST

Emakeele Selts asutati 1920. aastal Tartu ülikooli juures. Selleks olid olemas küllaltki soodsad eeltingimused: esiteks üsna aktiivne keeleelu Eestis sajandi teisel aastakümnel, teiseks Tartu ülikooli muutmine eestikeelseks 1919. aastal. See seik lõi senisest paremad eeldused rahvuslike teadusharude arendamiseks. Seltsi loomise otsene algataja oli ülikooli tollaegne läänemeresoome keelte professor Lauri Kettunen.

Asutamiskoosolek tuli kokku pühapäeval, 23. märtsil kell 18 ülikooli peahoones auditooriumis nr. 2 (praegune rõivistu). Osavõtjaid oli 18: neli ülikooli professorit — L. Kettunen, M. J. Eisen, J. Jõgever ja M. Vasmer, kolmeist üliõpilast ja üks emakeeleõpetaja. Keeleteadusliku seltsi loomine tunnistati vajalikuks ja selle üle pikemalt mõtteid ei vahetatudki. Asi oli selge, sest Tartus asuv Eesti Kirjanduse Selts tegeles tol ajal keelega küll üsnagi agaralt (seltsi keeleteoimkond normis keelt, seltsis oli koostamisel uus õigekeelsussõnaraamat ja mõnevõrra koguti ka murdeainestikku), kuid tegevusalade rohkuse tõttu ei saanud ta keelele pühendada kuigi palju energiat. Siit siis tarvidus organisatsiooni järele, kelle peamine tähelepanu oleks suunatud eesti keele uurimisele.

Samal asutamiskoosolekul valiti uue ühingu nimeks Emakeele Selts. Koosolekul moodustati kolmeliikmeline komisjon põhikirja projekti väljatöötamiseks.

Kuu aega hiljem, 23. aprillil 1920, peeti Emakeele Seltsi teine asutamiskoosolek. Seekord oli osavõtjaid umbes 30. Koosolek võttis vastu komisjonis väljatöötatud põhikirja. Kuulati ära ka uue akadeemilise seltsi esimesed teaduslikud ettekanded. A. Saaber (hiljem Saareste) esines ettekandega «Murrete uurimisest» ja L. Kettunen teemal «Rahvaluule järelkorjamisest». Koosoleku juhataja L. Kettunen kõneles veel seltsile saadetud õigekeelsusküsimusest (*ehk ja või* tarvita-misest).

Kolmandaks koosolekuks tuldi kokku 8. mail. Seekord oli kohal üle 50 inimese. Päevakorras oli mitu ettekannet: L. Kettuneni «Sõna

Emakeele Seltsi juhatuse koosolekult mais 1970. Vasakult: E. Elisto (abiesimees), M. Must, H. Saari, H. Ahven (teaduslik sekretär), P. Palmeos, E. Ahven, akad. P. Ariste (abiesimees), prof. A. Kask (esimees) ja K. Mihkla (revisjonikomisjoni esimees):

mulk etümoloogia puhul», M. Vasmeri «Sõna *mulk* etümoloogia», M. J. Eiseni «Läti nimedest Eestis» ja taas L. Kettuneni «Soome sõna *kerä* etümoloogia». Arutati veel õigekeelsusküsimusi ja valiti vastavalt põhikirjale seltsi kuueliikmeline juhatus. Esimeseks esimeheks sai prof. L. Kettunen, abiesimeheks lektor J. V. Veski.

Sügispoolaastal jätkus seltsi tegevus ettekandekoosolekute korraldamisega (4 koosolekut). Arutati kirjakeele norme, päevakorda võeti keelekultuuriprobleemid (kuulutuste, teadaannete, siltide keel jne.). A. Saareste avaldas ajakirjanduses seltsi nimel üleskutseid ununemishoos olevate sõnade kogumiseks. Selts hakkas propageerima võõrapärase perekonnanimede eestistamist, nii majanduslikult kui kultuuriliselt mahajäänud sugulasrahvaste (liivlaste, vadjalaste ja isurite) toetamist jne.

Järgmiste aastate jooksul läks seltsi tegevus kord-korralt elavamaks ja mitmekülgsemaks: asuti kirjastama oma väljaandeid, sealhulgas keeleteaduslikku ajakirja «Eesti Keel», pandi alus eesti murdematerjalide süstemaatilisele kogumisele ja koguti ka sugulaskeelte ainest.

1924. a. lõpul lahkus Emakeele Seltsi esimehe kohalt L. Kettu-

nen, kes siirdus Soome, ja järgmisel aastakoosolekul (1. veebruaril 1925) valiti uueks esimeheks A. Saareste. Võeti vastu uus põhikiri, mille kohaselt taotles selts endale juriidilise isiku õigusi. Põhikirjas fikseeriti ka seltsi uus nimi Akadeemiline Emakeele Selts (AES), mida oli tegelikult kasutatud juba mitu aastat. Seda nime kandis selts 1952. aastani.

Järgmistel aastatel arenes seltsi tegevus juba väljakujunenud suundades. Organisatsiooni siseelus toimus aga muudatusi. 1929. a. lõpul kaotati kulude kokkuhoiu eesmärgil seltsi kantselei. Kui aga 1930-ndail aastail seltsi tegevus intensiivistus, tekkis vajadus teadusliku sekretäri koha järele. Majanduslike võimaluste parenemisel — ka tööruumide olukord oli paremaks muutunud — loodi see ametikoht 1937. aastal.

Nõukogude korra taaskehtestamine Eestis 1940. aastal tõi muudatusi ka Emakeele Seltsi ellu. Toetussummade suurendamisega võimaldati seltsil teha uurimistööd kuue püsiva palgalise tööjõuga. 1941. aastal kavandati ulatuslikku uurimistööd asjaomase teadusliku asutuse raames ja 1. juunist alates arvati Emakeele Seltsi töötajad Teadusliku Uurimisinstituudi (TUI) koosseisu. Töö katkes seoses fašistliku Saksamaa kallaletungiga Nõukogude Liidule. Okupatsiooniaastail (1941—1944) ei antud pikka aega luba seltsi tegevuseks. Alles okupatsiooni-aja lõpul, 1944. a. kevadel, saadi ülikooli rektorilt luba üldkoosoleku kokkukutsumiseks, et kinnitada aruanded ja valida juhatuse uus koos-

seis. Koosolek toimus 26. mail ja see jäi okupatsiooniaastail ainukeseks.

Kuigi 1941. a. juulikuu lahingupäevil sai Tartu tugevasti kannatada, säilisid seltsi varad ja kogud hästi. 1944. a. vabastamislahingute eel evakueeriti murdekogud ja osa raamatukogust mitmele poole maale. Suuremalt osalt jäi eemaleviidud vara alles — väikesi kahjustusi oli —, kuid seltsi ruumid Tartus Rüütli (praegu 21. juuni) tänavas ja sinna jäänud vara hävisid tulekahjus.

Emakeele Selts sai oma tööd jätkata pärast Nõukogude Eesti vabastamist. 1945. a. kevadel hakati korrastama maalt tagasitoodud murdematerjale. Esimene ettekandekoosolek peeti TRÜ eesti keele kateedri korraldusel 8. aprillil. Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 25. septembrist 1945 anti Emakeele Seltsile ametlik tegutsemisluba ja moodustati kolmeliikmeline organiseerimiskomitee (J. V. Veski, A. Kask, K. Aben) seltsi töölerakendamiseks. 1946. aastal asutati seltsi juurde üliõpilaste keelering. Kuni selgusid seltsi perspektiivid, toimusid koosolekud peamiselt keeleringis.

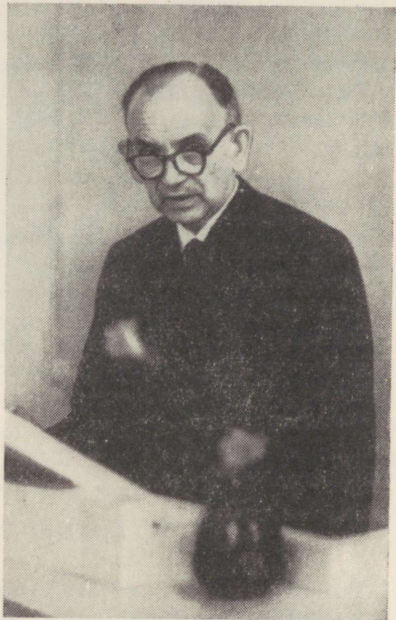
Seoses Eesti NSV Teaduste Akadeemia asutamisega viidi Emakeele Selts Tartu Riikliku Ülikooli juurest üle akadeemia juurde. Varade üleandmine ülikoolilt akadeemiale toimus 31. mail 1946. Kuni uue juhatuse valimiseni määras ENSV TA asepresident akad. A. Kipper Emakeele Seltsi ajutiseks hooldajaks akad. J. V. Veski. Kui akadeemias loodi Keele ja Kirjanduse Instituut (KKI), kooskõlastati seltsi ja instituudi tegevus ning jaotati ülesanded. ES-i suured murdekogud deponeeriti KKI-sse, kus need said keeleuurimise sektori töö aluseks. Seltsi esimene üldkoosolek tuli kokku 8. detsembril 1946. a. Valiti juhatuse järgmises koosseisus: esimees J. V. Veski, liikmed K. Aben, P. Ariste, A. Kask, K. Kure, E. Laugaste ja P. Palmeos.

1947. a. kevadel anti Emakeele Seltsile vastutava sekretäri ametikoht, mis täideti ajutise kohusetäitjaga, ja sellest ajast alates oli võimalik hakata seltsi tööd sihikindlamalt arendama.

1952. aastal siirdus Keele ja Kirjanduse Instituut Tartust Tallinna. See mõjutas oluliselt ka Emakeele Seltsi edaspidist tegevust. Seltsi asjaajamine jäi ajutiselt paariks aastaks veel Tartusse Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi ruumidesse, kuid seltsi murdekogud olid juba Tallinnas. Alates 1. oktoobrist 1956 asub Tallinnas ka seltsi büroo.

Seltsi asjaajamisruumid (büroo, raamatukogu, väljaannete ladu jm.) on aastate kestel olnud paljudes eri kohtades. Tegevuse algul seltsil omad ruumid puudusid ja juhatuse koosolekuid peeti esimehe L. Ketuneni korteris. 1921. aastal saadi ülikoolilt tuba tolleaegsesse üliõpilasmajja. 1922 viidi büroo üle Eesti Rahva Muuseumi ruumidesse Gildi tänav 8, kus saadi üks tuba. A. 1926 olid seltsi ruumid Jaagupi

Emakeele Seltsi 50. aastapäeva juubeliaktusel 30. märtsil 1970 Tartu Riikliku Ülikooli aulas esines ülevaatega seltsi tegevusest esimees prof. A. K a s k.

tänav 10 (praegune V. Kingissepa tänav, TRÜ keemiahoone kohal), 1927 koliti suuremasse korterisse Lutsu tänav 10 (praegune Võimla t., tollaegne hoone on sõjas hävinud). Sinna paigutati büroo, kirjastusladu ja murdekogud, kuid suurte kulude tõttu suleti büroo juba 1929. a. lõpul. Kirjastusladu anti üle «Noor-Eesti» kirjastusele, ajakirja «Eesti Keele» talitus viidi Akadeemilise Kooperatiivi juurde, murdekogud koos erimööbli ja sisustusega äsja loodud Eesti Keele ja Sugu-keelte Arhiivi (Lai t. 34, praegune Mitšurini t. 36). 1936. aastal kolis Eesti Keele ja Sugu-keelte Arhiiv avaramatesse ruumidesse Rüütli t. 24 (praegune 21. juuli t. 30), kus saadi korraldada ka seltsi asjaajamist ja kus oli teadusliku sekretäri töökoht. Need ruumid hävisidki koos sinna jäänud seltsi varaga 1944. a. augustis Tartu vabastamislahinguis. Pärast Tartu vabastamist saadi TRÜ-lt eesti keele arhiivile ja seltsile uued ruumid Mäe t. 35. Saadi ka hädavajalik mööbel ja sinna toodi maale evakueeritud murdekogud ning seltsi muu vara.

Pärast Emakeele Seltsi üleviimist Eesti NSV Teaduste Akadeemia juurde ja seltsi varanduse üleandmist akadeemiale said seltsi murdekogude ja muu vara asukohaks Keele ja Kirjanduse ruumid Riia t. 60 (praegune Eesti Põllumajanduse Akadeemia hoone). Kui Keele ja Kir-

janduse Instituut siirdus 1952. aastal Tallinna, paigutati seltsi murdekogud instituudi ruumidesse Estonia puiestee 7. Seltsi asjaajamine ja raamatukogu jäid ajutiselt Tartu Kirjandusmuuseumi hoonesse Aia (nüüd Vanemuise) tänav 42. 1. oktoobrist 1956 asus ka seltsi büroo Tallinna Estonia pst. 7.

1958. a. algul kolisid nii Keele ja Kirjanduse Instituut kui ka Emakeelee Selts avaramatesse ruumidesse Sakala t. 3. Selts sai oma raamatukogu ja büroo jaoks 2 tuba (algul teisel, 1969. a. sügisest alates kolmandal korrusel). Seltsi murde- ja sugulaskeelte kogud asuvad samas majas KKI keeleuurimise ja soome-ugri keelte sektoris. 1957. aastast peale on seltsi juhatuse ja ka teiste organite koosolekuid peetud nii Tartus kui Tallinnas (varem Tartus, ühe erandiga Tallinnas). Pealinnas on juhatuse koosolekuid peetud üldiselt seltsi büroos, Tartus on selleks saadud kasutada TRÜ eesti keele kateedri või soomeugri keelte kateedri ruume. J. V. Veski elu ajal olid juhatuse koosolekud tihti tema korteris Tartus Vabriku tänav 5.

II. LIIKMED JA ORGANID

Enamik Emakeelee Seltsi asutamiskoosolekust osavõtjaist jäi ka seltsi liikmeiks. Esimese tegevusaasta lõpul oli seltsil tegevliikmeid 43, 1940. a. lõpul samuti üle neljakümne hääleõigusliku liikme. Mõnel aastal tõusis liikmete arv isegi üle saja.

Pärast Suure Isamaasõja lõppu hakati seltsi liikmeid uuesti registreerima. 1947. a. lõpuks oli seltsil 1 auliige — akadeemik Johannes Veski —, 46 tegevliiget ja 62 üliõpilas- ehk toetajaliiget. Viimati mainitud liikmete kategooria hiljem kaotati ja aktiivsematele üliõpilastele tehti ettepanek astuda tegevliikmeks 1958. aastal tõusis tegevliikmete arv üle saja (täpsemini 105) ja 1964. aastal esimest korda üle kaheksaja (215).

Emakeelee Seltsi auliikmeid on sõjajärgsetel aastatel valitud kolm: 1948. aastal NSV Liidu Teaduste Akadeemia korrespondentliige prof. Dimitri B u b r i c h (Leningradist), 1966. aastal Eesti NSV rahvakirjanik ENSV TA korrespondentliige Friedebert T u g l a s (Tallinnast) ja 1969. aastal filoloogiadoktor August A n n i s t (Tartust).

Praegu, seisuga 1. juuniks 1970, on Emakeelee Seltsil 244 tegevliiget ja 2 auliiget (A. Annist ja F. Tuglas; D. Bubrigh suri 1949. aastal, J. V. Veski 1968. aastal).

Nendest, kes pool sajandit tagasi olid Emakeelee Seltsi sünni juures, on praeguseni seltsis tegevad auliiged ja asutajaliige August Annist, asutajaliige Ernst Nurm ja teistest tegevliikmetest Villem Ernits, Johannes Soll ja Paulopriit Voolaine.

Akad. P. Ariste kõnelemas seltsi kauaaegse esimehe akad. J. V. Veski haul seltsi 50. aastapäeva puhul. Paremalt J. V. Veski tütar A. Veski.

Emakeele Seltsi liikmeskond on valdavalt kõrgema haridusega. Tegevliikmetest töötab üle 50% mitmesugustel ametikohtadel kõrgemates koolides ja teaduslikes asutustes (õppejõud, teaduslikud töötajad, bibliograafid, laborandid jt.). Õpetajaid on üle 14%, pensionäre umbes 12%, ajakirjanikke, toimetajaid ja korrektoreid üle 10%, üliõpilasi üle 6% ja muude elukutsete esindajaid (tõlke, raamatukogutöötajaid jt.) ligi 7%. Elukoha järgi jaguneb tegevliikmeskond selliselt: Tallinnas üle 44%, Tartus üle 36%, teistes Eesti NSV keskustes ja maal ligi 14% ning teistes liiduvabariikides üle 5%.

Emakeele Seltsi struktuur on praegu selline.

Kehtiva põhikirja järgi on seltsi juhtivaiks organeiks üldkoosolek ja viimase poolt valitav juhatus. Juhatus valitakse seltsi aastakoosolekul üheks aastaks. Seltsil on juriidilise isiku õigused. Ta töötab tihedas koostöös ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudiga Eesti NSV Teaduste Akadeemia Presiidiumi ja Ühiskonnateaduste Osakonna juhtimisel.

Vastavalt vajadustele võib selts asutada osakondi, erialasektsioone, toimkondi ja komisjone. Praegu tegutsevad seltsi juures keeletoimkond ja muredetoimkond (mõlemad asutatud 1963. aastal, moodustatakse kaheks aastaks) ning rahvaluulesektsioon (asutatud 1966. aastal, kolmeliikmeline juhatus valitakse kaheks aastaks).

Seltsi väljaannete trükkitoimetamise eest hoolitsevad juhatuse seatud toimetajad ja toimetuskolleegiumid. Seltsi tegevuse üle valvab kolmeliikmeline revisjonikomisjon.

Emakeele Seltsil on ligi 2000-köiteline raamatukogu, milles leidub väga väärtuslikke teoseid eeskätt keeleteaduse ja rahvaluule alalt. Selts vahetab väljaandeid teaduslike organisatsioonidega eeskätt Soomes ja Rootsis, aga ka mujal (Suomalais-ugrilainen Seura, Kotikielen Seura, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kalevalaseura jt.).

Seltsi juhatuse koosseisus on eri aegadel olnud kuus kuni üheksa liiget, praegu on juhatuse seitsmeliikmeline. Seltsi esimeesteks on olnud Lauri Kettunen (1920—1924), Andrus Saareste (1925—1933, 1935, 1936—1941), Julius Mägiste (1934, 1936), Arnold Kask (1944 ja 1968. aastast alates) ja Johannes Voldemar Veski (1946—1968). Juhatuseliikmeks on olnud ajavahemikus 1920—1969 kõige kauemini Johannes Voldemar Veski (38 a.), Arnold Kask (36 a.), Paul Ariste (27 a.), Paula Palmeos (21 a.), Andrus Saareste (19 a.), Julius Mägiste (15 a.), Elmar Elisto (15 a.), Mari Must (14 a.), Eeva Ahven (13 a.) ja Ernst Nurm (13 a.).

1970. aastal on seltsi juhatuse koosseis järgmine: esimees Arnold Kask, abiesimehed Paul Ariste ja Elmar Elisto, liikmed Eeva Ahven, Mari Must, Paula Palmeos ja Henn Saari.

Emakeele Seltsi teadusliku või vastutava sekretäri ametikohal on töötanud Alo Raun (teaduslik sekretär 1937—1939), Valter Niilus (teaduslik sekretär 1939—1941), Asta Hameri (vastutava sekretäri ajutine kohusetäitja mai—juuni 1947) ja Heino Ahven (vastutav sekretär juuli 1947—1968, teaduslik sekretär 1969. aastast alates).

III. MIDA TEEME

Emakeele Seltsi esimese, 1920. a. põhikirja esimeses paragrahvis sõnastati ülesanded selliselt:

«Akadeemilisel Emakeele Seltsil, mis asub Tartus, Ülikooli juures, on ülesandeks äratada huvi eesti keele tundmise, arendamise ja uurimise vastu, selles mõttes ka kirjandust, rahvaluulet, rahvateadust ja sugukeeli tähele pannes.»

8. paragrahvis on kirja pandud kavatsus hakata, niipea kui võimalik, välja andma uut ajakirja.

Seltsi ülesannete formuleering põhikirjas oli küllaltki tagasihoidlik. Juba üsna varsti jäid seatud piirid kitsaks ja tegevus laienes mitmes suunas. Järgnevalt peatugemgi Emakeele Seltsi peamistel tegevusaladel.

1. Koosolekud, konverentsid, keelepäevad

Avalike ettekandekoosolekute korraldamine on olnud Emakeele Seltsi peamisi töövorme kogu viiekümneaastase tegevuse vältel. Esimestel aastatel korraldati neid õige hoogsalt: 1920. aastal 7 koosolekut 19 ettekandega. 1921. aastal 8 koosolekut 20 ettekandega ja 1922. aastal 10 koosolekut 27 ettekandega. Hiljem on peetud tavaliselt 6 koosolekut aastas. Esinejad on olnud peamiselt ülikooli õppejõud.

Sõjaeelse 21 tegevusaasta kestel (1920—1940) on esitatud Emakeele Seltsi koosolekuil kokku 254 ettekannet (mõnikord ühel koosolekul 3—4 lühiettekannet). Kõige agaramad esinejad olid A. Saareste (44 korda), J. Mägiste (35 korda) ja L. Kettunen (23 korda). Selle perioodi ettekannete temaatikas olid valdaval kohal õigekeelsuse ja keeleuuenduse küsimused (53 korda), seejärel etümoloogiaküsimused (47 korda), murdeprobleemid (32 korda), häälikuloolised nähtused (23 korda) jne.

Uuesti hakkas Emakeele Selts tegutsema ja avalikke ettekandekoosolekuid pidama pärast Nõukogude Eesti vabastamist 1944. a. sügisel.

Akad. J. V. Veski esinemas seltsi aastakoosolekul 1963. aastal.

Esimene koosolek oli Tartu Riikliku Ülikooli (TRÜ) korraldusel 8. aprillil 1945. aastal Tartus. Sellega tähistati seltsi 25. aastapäeva. Ettekannetega esinesid A. Kask (ülevaade seltsi senisest tegevusest) ja P. Ariste «Sõna *Kalev* päritolust»). Esialgu oli koosolekuid aga veel harva, seni kuni selgusid seltsi edaspidise tegutsemise alused ja selts hakkas töötama vastasutatud Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures (1947. aastast alates).

Kui seni olid Emakeele Seltsi koosolekud toimunud eranditult Tartus, siis 1953. a. sügisest peale, kui Keele ja Kirjanduse Instituut oli asunud Tallinna, hakati neid korraldama ka pealinnas. Sellest ajast alates on Tallinnas olnud 2 kuni 4 koosolekut; Tartus keskmiselt 5 kuni 6 koosolekut aastas. Ettekandeid on olnud aasta jooksul Tallinna koosolekutel 5–6, Tartus 9–10.

Koosolekute kõrval on selts korraldanud kas iseseisvalt või koos Keele ja Kirjanduse Instituudi ning Tartu Riikliku Ülikooliga seitse keeleteaduslikku konverentsi (Tartus ja Tallinnas), 1963. ja 1964. aastal organiseeris selts ühingu «Teadus» Kesklektuuriumis Tallinnas kaks loengusarja «Keelest ja keeleteadusest», kus esinesid seltsi liikmed (J. V. Veski, P. Ariste, A. Kask jt.) kokku 19 korral. Üle 40 referaadi on esitatud murdekaastööliste korraldatud seminaridel. Pärast seltsi kauaaegse auliikme ja esimehe akadeemik J. V. Veski surma 1968. aastal korraldab selts juunikuul lõpupäevadel teeneka keelemehe sünni-aastapäeva tähistamiseks J. V. Veski päevi. Neid on seni olnud kolm (1968., 1969. ja 1970. aastal) kokku 10 ettekandega. Peale selle on Emakeele Seltsi esindajad ettekannete ja loengutega osa võtnud mitmesugustest üritustest Eesti NSV-s või üleliidulistest konverentsidest ja nõupidamistest väljaspool meie vabariiki. 1966. a. sügismestril hakkas seltsi juures tegutsema rahvaluulesektsoon. See on olnud väga toimekas ja 1969. a. lõpuni on sektiooni koosolekutel esitatud juba 45 ettekannet folkloori ja etnograafia alalt.

Viimastel aastatel on üsna populaarseks saanud Emakeele Seltsi keelepäevad. Nende korraldamise mõtteks oli laiendada seltsi koosolekutegevust kogu Eesti NSV-le ja luua keelehuviistega parem kontakt ning tutvustada neile populaarses vormis probleeme keeleteaduse, sealhulgas ka keelekultuuri alalt. Esimene keelepäev oli Viljandis 7. oktoobril 1961. aastal. See äratas suurt huvi (osavõtjaid oli ligi paarsada) ja sellest ajast peale on keelepäevi korraldatud paljudes keskustes: 1961. aastal Viljandis; 1962 — Võrus, Märjamaal ja Viljandis; 1963 — Pärnus, Tartus, Tallinnas, Kingissepas, Kärđlas ja Paldiskis; 1964 — Viljandis, Jõgeval, Tallinnas, Rakveres, Märjamaal, Kiviõlis ja Haapsalus; 1965 — Válgas ja Märjamaal; 1966 — Võrus; 1967 — Otepáäl ja Märjamaal; 1968 — Pärnus, Vaekülas ja Tartus; 1969 — Võrus ja Tõrvas. Keelepäevi on seni olnud 28, ettekandeid on

Märjamaa õpilaskeelepäevalt 12. oktoobril 1967.

neil esitatud 153. Keeleteadlaste kõrval on kõnepuldil olnud paljud emakeeleõpetajad, ajakirjanikud ja teisedki keelehuvilised, Kiviõlis näiteks kohaliku põlevkivi- ja keemiakombinaadi töötajad. Edukalt on keelepäevadel esinenud keskkooliõpilasedki (Viljandis, Tallinnas, Rakveres, Märjamaal, Haapsalus, Valgas, Otepääl ja Vaekülas). Ettekannete temaatika on olnud küllaltki avar. Pearõhk on pandud praktilistele keeleküsimustele ja keelekultuuri probleemidele, kuid rohkesti on olnud referaate ka eesti murretest ja murdeuurimisest, kirjakeele aja-

loost, sugulaskeeltest, ka Emakeele Seltsist jne. On korraldatud õpilaskeelepäevi (Märjamaal ja Vaekülas) ja nn. temaatilisi keelepäevi. 1968. a. olid Tartus kõne all isikunimed, 1969. aastal Võrus ja Tõrvas aga murdeküsimused. Keelepäevade korraldamisel on seltsile suurt abi osutanud kohalikud haridusorganid. Osavõtjaid on keelepäevadel olnud üldiselt rohkesti, enamasti üle saja, tihti ka üle kahesaja.

Kui kokku võtta 25 sõjajärgse aasta (1945—1969) jooksul Emakeele Seltsi koosolekutel, konverentsidel, keelepäevadel, murdeseminaridel ja teistel üritustel ning seltsi esindajate poolt mujal esitatud ettekanded, siis saame üsna suure arvu: 601. Siia võiksime lisada veel umbes 40 ettekannet üliõpilaste keeleringist neil aastatel, kui ring tegutses seltsi juures. Veerand sajandi vältel on kõige rohkem esinenud (kaasa arvatud ka üliõpilaste keeleringis peetud ettekanded): P. Ariste (57 korda), A. Kask (46), H. Ahven (33), H. Rätsep (25), P. Palmeos (17), R. Kull (17), E. Vääri (16), M. Must (15), E. Nurm (13), J. Peegel (12), K. Mihkla (11), J. V. Veski (10) ja E. Laugaste (10).

2. Trükist ilmunud

Tähtis osa Emakeele Seltsi töös on olnud kirjastamistegevusel. See sai alguse juba teisel tööaastal (1921), millal ilmusid trükist L. Ketuneni poolt koostatud brošüür «Nimede valik ja soetamine» (äratrük albumist «Eestlasele Eesti nimi»), «Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat I 1920», «Liivi lugemik» (esimene vihik) ja väike valimik soome muinasjutte soome keeles. Aastaraamatus toodi ära seltsi põhikiri, kodukord, liikmete nimestik, koosolekute protokollid ja ülevaade seltsi esimesest tegevusaastast. «Liivi lugemik» oli mõeldud nii liivlaste kirjavaraks kui ka ülikooli õppetöö tarbeks. Mõlemad raamatukesed ilmusid paljundatult rotaatoril seltsi nn. käsitrükikojas. Soome muinasjutud olid määratud esmajoones soome keele õppijaile.

1922. aastal hakkas selts välja andma oma ajakirja «Eesti Keel». Toimetuse «Saatesõnas» kirjutatakse, et ajakirja väljaandmisega «asub Emakeele Selts ühe oma tähtsama ülesande teostamisele». «Emakeele Seltsi ajakirjana», öeldakse edasi, «on Eesti Keele ülesanne sama kui Emakeele Seltsil, s. o. eesti keele kõigekülgne uurimine. Saatesõna lõpuosas öeldakse veel: «Puhtteaduslik olles ei või Eesti Keel ka tegelikust eesti keele tarvitamisest ja selle korraldamisest täitsa vaikides mööda minna, eraldi mis puutub eesti keele õperaamatutesse. Siin püütakse jõudu mööda küsimuste lahendamiseks kaasa mõjuda.»

Hoolimata majanduslikest raskustest ajakirja väljaandmisel (toetus-

summade nappus, tellijate vähesus) ja hoolimata ka kaastööliste väikesest arvust eriti esimestel aastatel (suure osa ajakirjast täitis toimetuse esialgu ise) suudeti «Eesti Keel» käigus hoida. Seda väliselt tagasihoidlikku väljaannet ilmus 6 kuni 8 numbrit aastas kokku 19 aastakäiku. Ajakirja lehekülgedel kajastub kogu toleaeagne keeleelu Eestis.

«Eesti Keele» peatoimetajana on olnud tegevad Julius Mark (1922—1923), Andrus Saareste (1923—1931), Julius Mägiste (1932—1935) ja Johannes Voldemar Veski (1936—1940). Toimetuse tööst on osa võtnud veel L. Kettunen, H. Pürkop, E. Muuk, A. Kask, E. Elisto, P. Arumaa, P. Ariste, R. Raun, V. Niilus jt.

Kõrvu ajakirja väljaandmisega jätkas selts ka oma toimetiste sarja. Ajavahemikus 1921—1940 ilmus selles sarjas 48 teost. Suur osa nendest olid äratrükid «Eesti Keelest», «Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamatust» või mujalt. Kõige mahukamate teostena nimetatagu siin E. Muugi «Eesti keeleõpetust» I (1927) ja «Lühikest eesti keeleõpetust» I (1927; mõlemad raamatud muutusid populaarseiks õpikuiks), A. Saareste ja A. R. Cederbergi raamatut «Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi» I—II (1927—1931), J. Mägiste «Soome-eesti sõnaraamatut» (1929) ja V. Tauli «Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtteid ja meetodeid» (1938).

Uus ajajärk Emakeele Seltsi publitseerimistegevuses algas mõned aastad pärast Suure Isamaasõja lõppu. Esimeseks väljaandeks oli 1949. aastal ilmunud «Kogumistöö juhendaja eesti keele alal» nr. 1. Ühe- või paariaastaste vahedega ilmus seda mõnepoognalist brošüüri kuni 1958. aastani kokku 7 numbrit. Neis on toodud küsitluskavu ja juhendeid korrespondentidele, aeg-ajalt ka ülevaateid murdekogujate ja seltsi tööst. Nende väljaannete toimetajatena on tegutsenud A. Kask, P. Ariste, J. V. Veski, M. Must ja H. Ahven, koostajana H. Ahven.

Pöördeliseks kujunes aga 1955. aasta, kui ilmus trükist «Emakeele Seltsi Aastaraamat» (ESA) esimene köide. Aastaraamat on ilmunud järjekindlalt kuni tänaseni, seejuures üks kaksiknumber (14/15). Mahult vastab aastaraamatu köide umbes omaaegse «Eesti Keele» aastakäigule või ületab selle. Aastaraamatu väljaandmise algatajaks ja peatoimetajaks on algusest peale olnud Paul Ariste. Esimesest numbrist alates on toimetamisest osa võtnud veel E. Ahven, A. Kask (välja arvatud 8. köide) ja H. Ahven. Praegu kuuluvad lisaks ülalmainituile toimetuskolleegiumi veel V. Hallap (alates 9. köitest), H. Rajando (10. köitest alates) ja H. Rätsep (13. köitest alates). Lühemat aega on kolleegiumi tööst osa võtnud veel J. Peegel, T.-R. Viitso ja E. Vääri.

1956. aastal ilmus trükist esimene teos seltsi uuest väljaannete sarjast — «Valimik Emakeele Seltsi korrespondentide murdetekste. I».

«Kodumurde» toimetuskolleegium 1970. aastal. Vasakult: M. Norvik, M. Must, H. Ahven ja V. Pall.

Selles avaldatakse E. Metsa, A. Toomessalu, K. Mihkla ja E. Siili (praegu: Madi) kogutud murdetekste kirde-eesi rannikumurde (Jõhvi), saarte murde (Karja), põhja-eesi keskmurde (Kose, Hageri, Juuru) ja võru murde (Urvaste) alalt. 1957. aastal ilmus samast sarjast teine köide pealkirja all «Pajatusi põhjarannikult». Selles esitatakse G. Vilbaste ja E. Metsa kogutud tekste Jõelähtmest, Kuusalust ja Jõhvist. Pärast pikka vaheaega, 1969. aastal jõudis lugejateni selle sarja kolmas köide — «Tuulik, kadakas ja leib», valimik A. Toomessalu kogutud murdetekstidest Saaremaalt (Kaarmast, Karjast ja Põidelt). Kõik kolm valimikku on koostanud ja seadnud trükikorda kolmeliikmeline toimetuskolleegium: H. Ahven (koostaja), M. Must (toimetaja) ja P. Palmeos.

1958. aastal pandi kahe teose trükist ilmunisega alus «Emakeele Seltsi toimetiste» sarjale. Need raamatud olid «Johannes Voldemar Veski keelelisi töid» (toimetuskolleegium: esimees A. Kask, liikmed H. Ahven, J. Peegel ja H. Rätsep) ja A. Kase «Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel XIX sajandi eesti kirjakeeles» (toimetaja P. Palmeos). Hiljem on selles sarjas ilmunud veel järgmised teosed: P. Ariste «Vadjalaste laule» (1960, toimetaja E. Vääri), P. Ariste

«Vadja muinasjutte» (1962, toimetaja E. Vääri), P. Palmeose «Karjala Valdai murrak» (1962, toimetaja P. Ariste), «Nonaginta» (kogumik J. V. Veski 90. sünnipäevaks; 1963; toimetuskolleegium: esimees P. Ariste, liikmed E. Ahven, H. Ahven, V. Pall, J. Peegel, H. Rätsep ja E. Vääri), «Sõna sõna kõrvale. Paul Ariste teaduslikust tegevusest» (P. Ariste 60. sünnipäeva puhul; 1965; toimetuskolleegium: esimees A. Kask, liikmed H. Ahven, V. Hallap, P. Palmeos, H. Rajando ja L. Uuspõld) ja P. Ariste «Vadja rahvakalender» (1969; toimetaja E. Adler).

1960. aastal hakkas selts senise «Kogumistöo juhendaja...» asemel välja andma «Kodumurret». Algusest peale on see väljaanne püüdnud silmas pidada populaarteaduslikku suunda, avaldades juhendite ja küsitluskavade kõrval kirjutisi eesti keelest ja selle uurimisest, teistest soome-ugri keeltest ning maailma keeltest, murdekogujatest ja keelejuhtidest, murdenäiteid, muljeid uurimisreisidelt jm. «Kodumurde» toimetaja on algusest peale olnud H. Ahven. Toimetuskolleegiumi kuuluvad praegu veel M. Must, M. Norvik ja V. Pall, varem on selle tööst osa võtnud ka J. Peegel.

Üksiknumbritena on ilmunud veel H. Kaalu koostatud «Keelelist bibliograafiat 1959—1960» (1962) ja «Kirjakeel 1964» (1964; toimetaja H. Rätsep, toimetuskolleegiumi liikmed E. Uuspõld, J. V. Veski ja E. Vääri).

Arvestamata trükis, rotaprint- või muus tehnikas paljundatud küsitluskavu ja juhendeid murdekogujatele, on Emakeele Seltsil ilmunud ajavahemikus 1949—1969 üle 470 autoripöõna (7290 lk.) mitmesuguseid väljaandeid. Selle hulgas on rohkesti uurimusi ja materjale eesti keele ja rahvaluule, samuti ka teiste soome-ugri keelte ja folkloori alalt, aktuaalsete kirjakeele küsimuste käsitlemist, teaduslikku informatsiooni jm.

3. Murdetöö

Eespool nentisime, et esimeseks Emakeele Seltsis peetud teaduslikuks ettekandeks oli (seltsi teisel asutamiskoosolekul 23. aprillil 1920) A. Saaberki (Saareste) «Murrete uurimisest». Esineja nimetas murrete uurimist Emakeele Seltsi ühe peaülesandena. Nii see tegelikult kujuneski.

Enne Emakeele Seltsi asutamist oli murdeuurimist Eestis korraldanud ja juhtinud Eesti Kirjanduse Selts. Seltsi ajakirjas «Eesti Kirjandus» oli aeg-ajalt avaldatud murdeuurimist käsitlevaid kirjutisi, sealhulgas ka üleskutseid keelelise ainekogumiseks. Nendele üleskutsetele vastasid paljud keelehuvilised murdesõnade üles-

kirjutamise ja saatmisega Eesti Kirjanduse Seltsile. Seesama selts oli andnud ka mitmeid stipendiume murdeainestiku kogumiseks ja uurimistööks.

Emakeele Seltsi asutamisega kandus murdetöö keskus uude seltsi, kes hakkas murdeuurimist sihipäraselt suunama. Juba seltsi asutamisel mõlkus asjaomastel isikutel mõte hakata koguma keelesugemeid eesti murdesõnastiku tarvis. Esimesel tegevusaastal andis prof. L. Kettunen üliõpilastele kogumistööks vajalikke põhiteadmisi ja 1921. aastal saatis selts välja oma esimese murdekoguja. Samal 1921. aastal sõlmisid Eesti Kirjanduse Selts ja Emakeele Selts omavahelise kokkuleppe, et eesti murdesugemete kogumine ja nende väljaandmine jääb täielikult Emakeele Seltsi ülesandeks. Nõupidamisel, millest võtsid osa J. Jõgever, L. Kettunen, J. Mark ja A. Saareste, otsustati seda tööd ulatuslikumalt alustada 1922. aastal. Töö ettevalmistamine ja üldjuhtimine usaldati A. Saarestele. Tema õlule see lähemaks paarikümneks aastaks jäigi.

1922. a. suvel saatis Emakeele Selts stipendiaatidena murdekogumisele 11 üliõpilast (A. Saareste ise oli kaheteistkümnes) ja sellest ajast võime lugeda eesti murdematerjalide süstemaatilise kogumise algust. Muide, stipendiumideks andis rahalist toetust ka Eesti Kirjanduse Selts. Järgnevatel aastatel saadeti igal suvel murdekogumisele 20 kuni 30 stipendiaati, vastavalt majanduslikele võimalustele. Murdeuurimine jäi Emakeele Seltsi tegevuses kesksele kohale järgneva paarikümne aasta vältel.

Esimestel aastatel koguti sõnavara Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatu järgi, murdetekste ja häälikuloolisi ülevaateid. Murdesõnavara kogumine edenes jõudsalt ja 1930. aastaks oli töö lõpetatud juba 24 kihelkonnas, kusjuures sel viisil (Wiedemanni sõnaraamatu järgi) kogutud sõnasedelite arv kõikus kihelkonniti 6000—12 000 vahel. Kogutud materjali analüüsimisel jõuti aga järeldusele, et see kogumismeetod ei rahulda täielikult uurimistöö nõudeid, sest kogud on jäänud kohati pinnaliseks. Otsustati sõnavarakogumisel jälgida edaspidi rohkem üksikuid mõistepiirkondi, et paremini kätte saada haruldast ja hääbuvat sõnavara. Koostati mõistelisi küsitluskavu ja kutsuti kogumistööst osa võtma ka etnograafe. Haruldasmate murdesõnade küsitlemiseks koostati lisaõnastikke. Paraku ei olnud ka see meetod küllaldane murdesõnavara täielikuks küsitlemiseks. Ei olnud ju võimalik koostada küsitluskavu kõikide erialade jaoks. 1937. aastal hakati sõnavara koguma taas Wiedemanni sõnaraamatu järgi, kuid seda tehti põhjalikumalt kui varem. Eriti jälgiti sõnade tähendust ja sõnade esinemust fraseoloogilistes seostes. Laiendati ka kogumisala ja otsustati sõnavara koguda põhjalikumalt veel seitsmes kihelkonnas

(lisaks varasematele kogumiskohtadele). 1940. aastaks suudeti sellest kogumiskavast täita umbes pool.

Kakskümmend aastat (1922—1940) kestnud kogumistöö tulemusena on talletatud Emakeele Seltsi murdekogudesse kokku 722 000 sõna-sedelit¹. Keele ja Kirjanduse Instituudi tööleasumisel 1947. aastal kandus süstemaatiline murdeuurimistöö seltsist ja Eesti Keele Arhiivist instituuti. Seal loodud keeleuurimise sektor alustas tööd Emakeele Seltsi poolt instituuti deponeeritud rikkaliku murdearhiivi najal. Seltsi murdekogude kõrval oli selles ka Tartu ülikooli materjalikogusid. Peamiselt ajavahemikust 1922—1946 pärinevad kogud sisaldasid järgmisi materjale: murdesõnavara 835 000 sedelit, sõnavarakogude koopiaid ja mujalt sedeldatud sõnavara 136 000 sedelit, kohanimesid 87 000 sedelit, murdetekste 9720 lehekülge, murdeülevaateid 11 720 lk., murdekogumismatkade päevikuid 3840 lk., seltsi korrespondentide töid 8140 lk.² Keeleuurimise sektor on tänapäevani jätkanud kavakindlalt ja innukalt Emakeele Seltsi poolt alustatud tööd murdeainestiku kogumisel, uurimisel ja publitseerimisel.

Vastavalt kokkuleppele jäi Emakeele Seltsi ülesandeks organiseerida murdesugemete kogumist asjaarmastajate keelehuviliste (murdekorrespondentide) kaasabil. See kaasabi on olnud paljude aastate jooksul küllaltki tõhus ja tähelepanev. Traditsiooni algatas Eesti Kirjanduse Selts käesoleva sajandi esimestel kümnenditel. Seda jätkas Emakeele Selts eriti murdesõnavara kogumisel.

Organiseeritud murdekorrespondentide võrgu loomine kerkis Emakeele Seltsis päevakorda 1930-ndate aastate lõpul seltsi teadusliku sekretäri A. Rauna algatusel. 1939. a. teisel poolel asus korrespondentide võrgu organiseerima üliõpilane H. Keem. 1940. aastaks oli Emakeele Seltsiga kogumistöö asjus ühendusse astunud üle saja asjahuvilise. Hästi õnnestus samal aastal väljakuulutatud murdetekstide kogumise võistlus. Ka okupatsiooniaastail korraldati mitu murdesugemete kogumise võistlust, mis H. Keema innustamisel ja väsimatul juhendamisel andsid häid tulemusi. Okupatsiooniaja lõpul korrespondentide võrk aga hajus.

Uuesti asuti endiste kaastöölistega kontakti looma ja uusi leidma 1947. a. lõpul, kui oli tööle asunud seltsi vastutav sekretär. Korrespondentide võrgu taasloomine võttis aegu mitu aastat. Selts avaldas üleskutseid ajakirjanduses ja raadios ning pöördus otseselt paljude koolide ning kultuurhariduslike asutiste poole, et leida uusi keelehuvi-

¹ A. Kask, Ülevaade AES-i kahekümneaastasest tegevusest. — Eesti Keel 1940, lk. 41—42. — Murdeuurimisest üksikasjalisemalt vt. ka A. Kask, Eesti murrete uurimise ajaloost. — Kodumurre 9, Tallinn 1969, lk. 24—28.

² Arvulised andmed pärinevad M. Mustalt.

Foto murdeuurimisreisilt Lääne-Eestisse 1969. aastal. M. Must (paremalt teine) küsitlemas keelejuhti. Vasakul A. Kaljuste (ees) ja H. Kaal.

lisi. Õpilaste jaoks koostati jõukohaseid küsitluskavu mitmesuguse keelelise ainekogu kogumiseks. Aktiivse organiseerimistö tulemusena oli kaastöölise pere 1950. aastate algul juba üsna arvukas (kor-raks üle 250 liikme). Hiljem jäi enamik nendest siiski murdetööst kõrvale ja püsivate kaastöölise arv stabiliseerus 60—70 vahele. Vajadusi arvestades on see arv paraku väga väike.

1957. aastast alates on korraldatud jälle igal aastal murdemater-

jalide kogumise võistlusi (murdesõnavara, kohanimede, murdetekstide jm. materjali saamiseks), mis on üldiselt õnnestunud.

1958. aastast peale on korrespondentide võrgu juhendajaks Helju Kaal. 1962. aastal hakkas uuesti tegustema seltsi murdetoimkond, kelle ülesandeks on sihipäraselt arendada murdeainestiku kogumist ja murdeuurimist ning selles mõttes kooskõlastada Ema-keele Seltsi, Keele ja Kirjanduse Instituudi ning Tartu Riikliku Ülikooli tegevust. Toimkonna otsuste ülesannete hulka kuuluvad ka murdekorrespondentide töö suunamine, iga-aastaste murdekogumise võistluste läbiviimine, uute küsitluskavade ja juhendite koostamine, instrueerimiskoosolekute ja seminaride korraldamine murdekogujaile jne.

Murdetoimkonna esimeheks on algusest peale olnud Mari Must. Toimkonda kuuluvad praegu veel Helju Kaal, Hella Keem, Helmi Neetar, Valdek Pall, Paula Palmeos ja Aino Valmet.

Seltsi murdekorrespondentide võrk on tegutsenud ümmarguselt 30 aastat, mitmed keelehuvilised on tegelnud murdeainestiku kogumisega aga kauemgi. Kolme aastakümne jooksul on seltsi kaastöölised kogunud väga mitmekülgset keelelist materjali kokku 38 577 lk. ja 199 192 sõnasedelit (andmed seisuga 31. dets. 1969), millest enamik on deponeeritud Keele ja Kirjanduse Instituudi murdearhiivi. Selle materjali hulgas on üle 22 200 lk. murdetekste, ligi 2400 lk. grammatilisi ülevaateid murretest, ligi 108 700 sedelit murdesõnavara, ümmarguselt 6100 sedelit argosõnu, 67 500 sedelit kohanimesid, üle 7600 sedeli perekonna-, isiku- ja loomanimesid jm. See on üldiselt väga huvitav ja väärtuslik materjal. Selle hulgas on palju haruldasi murdesõnu, mille kohta on andmed varem puudunud või on need olnud lünklikud.

Seltsi murdekaastööliste hulka kuuluvad mitmesuguste elukutsetega ja erineva ettevalmistusega inimesed. Kõige staažikam kaastööline on endine õpetaja, praegune pensionär Marta Mäesalu (sünd. 1893), kes on saatnud Häädemeelelt murdesugemeid (murdetekste, sõnavara, fraseoloogilist materjali) 1921. aastast alates. Ta oli pikka aega endise murdetoimkonna esimehe A. Saareste püsivamaid kaastöölisi ja saatis talle andmeid eesti keele mõistelise sõnaraamatu jaoks. M. Mäesalu jätkab kogumistööd tänapäevalgi. Tema kirjutisi ja murdenäiteid on ilmunud seltsi väljaannetes.

Paljude aastate jooksul on saatnud väga rohkesti väärtuslikku materjali loodusteadlane Gustav Vilbaste (1885—1967). Tema kaastöö suurus on ümmarguselt 6000 lk. masinakirjas (murdetekste, rahvaluulet, koduloolisi kirjeldusi ja ülevaateid, murdesõnavara ja kohanimesid) ja ligikaudu 10 000 sõnasedelit, peamiselt Kuusalust ja Jõelähtmest. Seltsi väljaannetes on ilmunud tema kirjutisi uurimis-

Foto seltsi juubelikoosviibimiselt 30. märtsil 1970. Peolauas seltsi liikmeid ja korrespondente. Vasakult: esimees prof. A. Kask, korrespondent A. Mäesalu, murdetoimkonna esimees M. Must, korrespondent A. Toomessalu, tegevliige P. Vooline.

reisidelt, murdetekste jm., trükiks ettevalmistamisel on tema käsikiri «Eesti taimenimed».

Sõjaeelseil aastail hakkas murdematerjali kogumisega tegelema Aadu Toomessalu (sünd. 1916, algharidus, elukutselt puusepp) Saaremaal. Tänapäevani jätkab ta innukalt seda tööd. Püsiva töömehena on ta murdekogumisel saavutanud suurepäraseid tulemusi: 1969. a. lõpuks sisaldasid tema kogud 4270 lehekülge (murdetekste, grammatilisi ülevaateid jm.) ja ligi 20 000 sedelit sõnavara. A. Toomessalu kogutud tekstidest on trükitud välja antud valimik pealkirja all «Tuulik, kadakas ja leib». Tekstinäiteid jm. on ilmunud ka seltsi teistes väljaannetes.

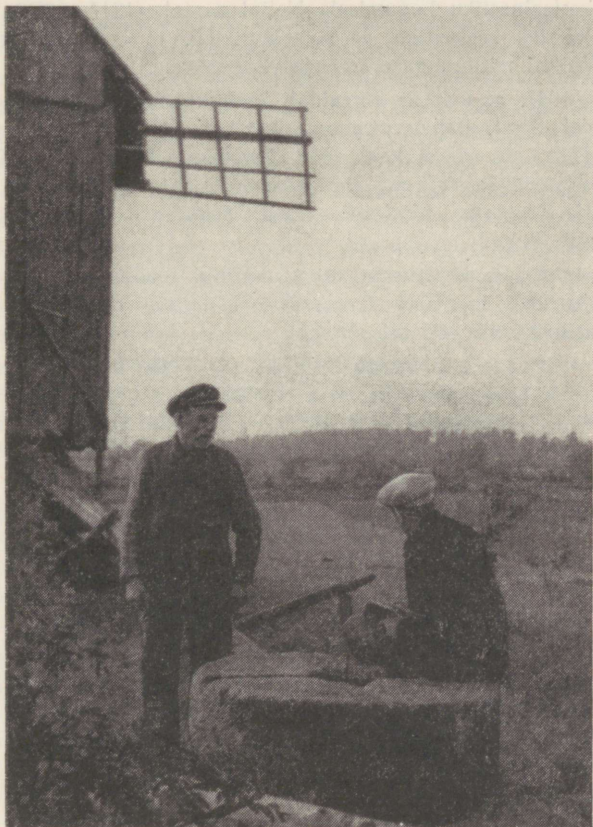
Viimaste aastate murdekogumisvõistlustest on silmapaistva eduga osa võtnud Väike-Maarja Keskkooli eesti keele õpetaja Eduard Lepik (sünd. 1924, kõrgem haridus), kes mõne aasta jooksul on kogunud Väike-Maarjast ja selle ümbrusest üle 9100 sedeli kohanimed. Ta on kogumistööl rakendanud ka oma õpilasi.

Alates 1958. aastast on murdekogumisel suurt tööd teinud Aino Källo (sünd. 1909, keskkooli, pikka aega koduperenaine) Püsisist. Ta on innu ja hoolega kirja pannud nii murdesõnavara kui ka

murdejutustusi Lüganuselt, kogusummas üle 15 000 sedeli ja 1200 lk.

Õpetajast pensionär Theodor Saar (sünd. 1906, keskharidus) on saatnud häid materjalikogusid (murdetekste, sõnavara, kohanimesid jm.) Kihnu saarelt. Keskharidusega aiandusala töötaja Ernst Raudsepp (1909—1966) suutis üksnes mõne aasta jooksul (1962—1964) kirja panna üle 5600 sedeli kohanimesid Tori kihelkonnast.

Nimetagem siin veel teisigi tublisid kaastöölisi (sulgudes on antud sünniaasta või sünni- ja surmaaastad ning kihelkonnad, kust on pärit nende peamised materjalikogud — murdetekstid, sõnavara, koha-

A. Toomessalu küsitlemas oma keelejuhti
A. Ruusi (1967. a.).

nimed vm.): Leida Aak (sünd. 1936, Mihkli); Ölme Aasmaa (1919; Kuusalu Pärisea), Ida Aavekukk (1906; Hanila); Elli Küttim (1909; Reigi), Edgar Lilhein (1916; Kuusalu), Evald Lindström (1915; Kuusalu), Elfriide Madi (Siil) (1914; Urvaste), Endel Mets (1921; Jõhvi), Juhan Nurme (1900; Kullamaa), Juta Nõmme (1934; Torma), Vanda Sardma (1909; Rakvere), Julius Sildvee (1887; Torma), Loori Sillavee (1908; Rõuge), Rein Zirk (1931; Nõo), Priidu Tammepuu (1896; Torma), Mart Tapupere 1907; Rapla), Jüri Uustalu (1889; Läänemaa) ja Alli Vetekaja (1913; Iisaku).³

Tuleb veel nimetada Emakeele Seltsi üliõpilaste keeleringi tegevust keeleainestiku kogumisel. Neljal aastal (1947—1950) kuulutas seltsi juhatus keeleringis välja auhinnatöö, et ergutada keeleteaduse üliõpilasi mitmesuguse materjali kogumisele.

1947. a. märtsis korraldati keelesugemete kogumise võistlus teemadel «Eesti Rahvuskorpuse erikeel» ja «Tänapäeva üliõpilaste erikeel». Tähtajaks esitati kaks tööd. Esimese auhinna sai J. Peegel töö eest «Kaardiväe Tallinna Laskurkorpuse erikeelt» (66 lk.), teise auhinna H. Ernesaks töö eest «Eesti Kaardiväe Rahvuskorpuse erikeel» (27. lk.).

1948. a. võistlusele teemal «Mingi tööala sõnavara» esitati ainult üks töö. E. Väari sõnavarakogule teemal «Stepereitöö» (121 lk., 200 sedelit) anti esimene auhind.

1949. a. auhinnatöö teemaks oli «Ühe valla kohanimed». Esitati kolm tööd, mis kõik said esimese auhinna: H. Nassari «Ruumäe valla kohanimed» (111 lk. ja 1258 sedelit), B. Brambati «Raasiku valla kohanimed» (103 lk., 832 sedelit) ja A. Kaalepi «Tähtvere valla kohanimed» (115 lk., 779 sedelit).

1950. aastal kuulutati auhinnatöö välja teemal «Ühe murde grammatika». Tähtpäevaks esitati kaks tööd. Esimene auhind anti A. Kuus'ile töö eesti «Hargla-mõniste murde grammatika» (246 lk.), teine auhind A. Pikamäele töö eest «Holstre murde grammatika» (64 lk.).

Auhinnatööde kaudu on saadud keelelist materjali kokku 876 lk. ja 4389 sedelit. Tööd säilitatakse seltsi kogudes (KKI murdearhiivis).

³ Korrespondentide võrgu tööst lähemalt vt. H. Kaal, Kolm aastakümnet Emakeele Seltsi korrespondentide võrku. — Emakeele Seltsi Aastaraamat 16, 1970, Tallinn 1970, lk. 33—45 ja H. Ahven, Emakeele Seltsi osast eesti murdematerjali kogumisel. — Kodumurre 2, Tallinn 1960, lk. 3—15.

selle aga töötati välja reeglid kohanimede õigekeelsuse kohta eesti keeles, samuti reeglid sõnalühendite ja nendega ühenduses olevate märkide tarvitamise ning ajalehtede ja ajakirjade, tänavate ja asutiste nimede tõlkimise kohta eesti keelest võõrkeelde ja võõrkeelest eesti keelde, korduvalt redigeeriti postiasutuste nimestikke jne. Seltsi esindajad J. V. Veski, J. Mägiste, E. Nurm, E. Elisto, A. Kask jt. võtsid osa mitmete õigekeelsus- ja terminoloogiakomisjonide tööst. Ajakirjas «Eesti Keel» avaldati rohkesti kirjutisi õigekeelsusteemadel, samas avaldati ka seltsi juhatuse keelelised otsused⁴.

Õigekeelsuse ja keeleravi probleemid, samuti terminoloogiküsimused on olnud tähtsal kohal Emakeele Seltsi töös ka sõjajärgsetel aastatel. Nagu juba eespool mainitud, on need sageli olnud seltsi koosolekute, eriti aga keelepäevade programmis. Iseloomustagu seda mõned ettekannete pealkirjad nii seltsi koosolekutelt kui ka keelepäevadelt viimase 10 aasta jooksul: «Normimuudatustest ja -täpsustustest «Õigekeelsuse sõnaraamatus» (E. Nurm, Tartus 1960), «Eesti perekonnanimesid käänakem eestipäraselt» (O. Ojasson, Tartus ja Tallinnas 1960), «Kriitilisi märkmeid «Õigekeelsuse sõnaraamatu» kohta» (J. V. Veski, Tartus 1961), «Sõnade «*vabrik, tehas ja tööstus*» tarvitamisest ning semantikast» (R. Kull, Tallinnas 1961), «Eesti kirjakeele normeerimisest ja normide muutmise ettepanekuist» (A. Kask, Viljandis, Tartus, Võrus, Elvas ja Tallinnas 1962), «Kuidas kasutada tänapäeva eesti kirjakeeles lauselühendiga lauset» (K. Mihkla, Tartus 1962), «Raskustest tänapäeva tehnikakeeles» (L. Jürgenson, A. Jürgenson, Tartus 1962), «Keelerisustuslikud elemendid kõnes» (E. Väari, Märjamaal 1962), «Eesti kirjakeele normeerimise probleemidest» (A. Kask, Pärnus, Tallinnas, Kingissepas ja Kärdlas 1963), «Suur ja väike algustäht» (A. Kask, Paides 1963), «Kokku- ja lahkukirjutamisest» (R. Kull, Tallinnas, Viljandis ja Paides 1963), «Tartlaste kõnekeelest» (G. Laugaste, Tartus 1963), «Ajalehekeele küsimusi» (H. Meriste, Pärnus 1963), «Prantsuse päritoluga võõrsõnadest eesti keeles» (E. Raiet, Tartus 1963), «Märkmeid Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilaskandidaatide eksamikirjandite keele kohta» (A. Valmet, Pärnus 1963), «Kirjakeele lihtsuse poole» (J. V. Veski, Tartus 1963), «Fonoloogilistest võõrjoontest normeeritud eesti kirjakeeles» (M. Hint, Tallinnas 1964), «Muudatusi keelenormides pärast «Õigekeelsuse sõnaraamatu» ilmumist» (M. Kindlam, Jõgeval ja Tallinnas 1964), «Vene nimede edasiandmisest eesti keeles» (E. Nurm, Tartus 1964), «Kiviõli kombinadi töötajate eesti keelest» (R. Suurmaa,

⁴ Vt. lähemalt E. T [r i n k m a n n], AES-i juhatuse keelelistest otsustest. — Eesti Keel 1928, lk. 30—31, E. T., Akad. Emakeele Seltsi juhatuse keelelistest otsustest. — Eesti Keel 1932, lk. 92—95 ja ka seltsi a a s t a a r u a n d e d «Eesti Keeles».

Kiviõlis 1964), «Terminoloogiatöö päevaküsimusi» (R. Kull, Tallinnas ja Tartus 1965), «Rajooniajalehe «Kommunist» keelelisest küljest» (A. Sepp, Valgas 1965), «Võru rajooni õpetajate keelest» (E. Mahhova, Võrus 1966), «des-konstruksiooni subjektiseleksioonist» (E. Uuspõld, Tallinnas ja Tartus 1966), «Põhimõttelisi vastuväiteid võõrpärisnimede ortograafia reeglitele» (M. Hint, Tallinnas ja Tartus 1967), «Õpilaste kõnekeele vaatlusi» (S. Koosapöög, Otepääl 1967), «Nimede ortograafia korraldamise praegune seis» (H. Saari, Tallinnas 1967), «Pärnu kaubandusettevõtete keelest» (I. Erm, Pärnus 1968), «Mõningaid tarbekeele päevaküsimusi» (H. Meriste, Pärnus 1968), «Terminoloogiatööst ja õigekeelsussõnaraamatu uustruki ettevalmistamise probleemidest» (R. Kull, Tartus 1968), «Keelekultuurist» (J. Peegel, Vaekülas 1968), «Ühendverbide reksioonist eesti keeles» (H. Rätsep, Tartus 1968), «Ühendsidesõna eesti keeles» (R. Karelson, Tartus 1969), «Absoluutkonstruktsioonist eesti keeles» (E. Uuspõld, Tartus 1969) jt.

Kirjakeele korraldamisele ja normeerimisele on selts püüdnud kaasa aidata ka sel teel, et on vajaduse korral loonud komisjone teatavate probleemide läbitöötamiseks.

1956. aastal moodustas ES-i juhatus neljaliikmelise komisjoni (A. Kask, E. Nurm, P. Nurmekund ja E. Varep), kellele tehti ülesandeks välja töötada reeglid hiina nimede kirjutamiseks eesti keeles. Selles küsimuses konsulteeris selts ka Hiina RV Teaduste Akadeemiaga. Komisjon lõpetas töö 1958. aastal oma ettepanekute esitamisega. 1959. aasta kevadel moodustas ES-i juhatus kaheksaliikmelise komisjoni (J. V. Veski, A. Kask, A. Annist, R. Kleis, E. Nurm, E. Raiet ja K. Reitav), kes sai ülesandeks läbi vaadata ettepanekud ja kehtivad reeglid kreeka nimede kirjutamise kohta eesti keeles. Hiljem täiendati komisjoni Keele ja Kirjanduse Instituudi teadusliku nõukogu ettepanekul uute liikmetega (P. Ariste, E. Elisto, K. Kure, A. Miller ja R. Nurkse). Pärast mitmeid arutelusid võttis ES-i ja KKI ühine komisjon sama aasta sügisel vastu otsuse lähtuda kreeka nimede kirjutamisel eesti keeles vahetult kreeka (mitte ladina) keelest.

Koos murdetoimkonnaga alustas 1962. aastal seltsi juhatus otsusel tööd ka keeleteoimkond. Selle ülesandeks pidi saama aktiivne tegelemine keelekultuuri- ja õigekeelsusküsimustega, sealhulgas üldine keeleline nõuanne, õigekeelsusküsimuste läbiarutamine ja oma seisukoha võtmine, laialdane keelekultuurialane propaganda trükisõnas ja raadios, vastavate kirjutiste ja ettekannete organiseerimine jne. Tegelikult ei leidnud vastloodud keeleteoimkond mõnda aega endale kohast töövormi ja mitme aasta jooksul oli toimkond üsna passiivne. Alles siis, kui 1969. aastal valiti keeleteoimkonna esimeheks R. Kull, asus

toimkond sihipärasele tööle. Seoses uue õigekeelsussõnaraamatu koostamisega on toimkond läbi arutanud mitmed olulised kirjakeele normiprobleemid ja teinud nende kohta oma ettepanekud. Keeletoimkonna koosseisu kuuluvad praegu R. Kull (esimees), E. Elisto, M. Hint, A. Kask, H. Meriste, E. Raiet ja E. Uuspõld. Toimkonna koosolekuist on vajaduse korral kutsutud osa võtma teisi asjahuvilisi.

5. Rahvaluule

Eraldi tuleks peatuda veel folklooriharrastusel, millel on Emakeele Seltsi töös olnud eriti viimastel aastatel küllaltki oluline koht. Keel, eriti aga murdekeel, ja rahvaluule on iseenesest omavahel tihedasti seotud ning uurimisainesed ja probleemid põimuvad üksteisest läbi. Seda seost peeti silmas ka seltsi esimeses põhikirjas seltsi ülesande formuleerimisel. Niisamuti iseenesestmõistetav on olnud seegi tõik, et seltsi asutamisest peale on tema tööst osa võtnud paljud folkloristid.

Seltsi esimestel tegevusaastatel esitatud ettekannetes olid rahvaluuleküsimused korduvalt kõne all nii ühenduses keeleprobleemidega kui ka omaette. Nimetagem mõnda ettekannet: «Rahvaluule järelkorjamisest» (L. Kettunen, teisel asutamiskoosolekul 1920), «Helme tilpajad ['posijad, nõiad']» (M. J. Eisen, 1921), «Võrdlused eesti rahvalauludes» (E. Schönberg, 1921), «Liivi rahvalauludest» (O. Loo-rits, 1922) jt. Järgmistel aastatel oli puht rahvaluulealaseid ettekandeid seltsi koosolekutel siiski harva, sest samal ajal tegutses Akadeemiline Rahvaluule Selts ja ka Õpetatud Eesti Seltsis olid need küsimused aeg-ajalt kõne all.

Kindla ilme võttis folkloristide tegevus Emakeele Seltsis 1966. aasta lõpul, kui seltsi juurde loodi rahvaluulesektsoon.

Sektsooni loomisest oli mõtteid mõlgutatud varemgi, kuid konkreet-selt võeti see asi päevakorda 1966. a. märtsis, kui seltsi juhatusele tegid sellekohase kirjaliku ettepaneku tegevliikmed E. Laugaste, U. Kolk, Ü. Tedre, E. Norman ja O. Kõiva. Küsimust arutati seltsi juhatuse koosolekul 20. märtsil. Juhatuse suhtus rahvaluulesektsooni asutamisse pooldavalt. 25. aprillil 1966. moodustas juhatuse kolmeliikmelise komisjoni (esimees Ü. Tedre, liikmed E. Laugaste ja O. Kõiva) sektsooni tegutsemise põhimõtete ja kodukorraprojekti väljatöötamiseks.

Rahvaluulesektsooni asutamiskoosolek peeti Tartus 9. oktoobril 1966. Osavõtjaid oli üle 20. Vahetult sellele eelnes seltsi ettekandekoosolek, mille päevakorras olid rahvaluulealased ettekanded (I. Rüütel — «Vadja rahvalauludest» ja Ü. Tedre — «Jõulukuuse traditsiooni

vanusest Eestis»). Sektsiooni asutamiskoosolek võttis vastu seltsi juhatuse poolt heaks kiidetud kodukorra ja valis kolmeliikmelise juhatuse kaheks aastaks: esimees E. Laugaste, liikmed V. Pino ja I. Rüütel.

Sektsiooni esimene koosolek toimus 18. novembril kahe ettekandega. R. Põldmäe kõneles teemal «Koidula ja rahvalaul», E. Liiv teemal «Usundiliste muistendite süstematiseerimisest». Sellest ajast peale on sektsiooni koosolekuid peetud kindla plaani järgi kord kuus (välja arvatud suvekuud). Kõik koosolekud on toimunud Tartus. Mõnda ettekannet on korratud seltsi koosolekul Tallinnas. Algul toimusid koosolekud Tartus ülikooli peahoones, hiljem hakati neid pidama Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi ruumes. 1966. aastal oli sektsioonis 1 koosolek 2 ettekandega, 1967. aastal 4 koosolekut kokku 12 ettekandega, 1968. aastal 6 koosoleku 14 ettekandega ja 1969. aastal 7 koosolekut 17 ettekandega, kokku 18 koosolekut 45 ettekandega.

Ettekannete temaatika on olnud mitmekesine. On käsitletud üksikprobleeme eesti ja sugulasrahvaste folkloristika alalt, arutatud rahvaluule terminoloogia küsimusi, esitatud uurimusi eesti rahvaluuleteaduse ajaloo valdkonnast, antud ülevaateid uurimisreisidest ning üleliidulistest ja rahvusvahelistest konverentsidest. jne. Päevakorras on olnud ka üksikuid ettekandeid etnograafia alalt. Aktiivsemate esinejate hulgas on E. Laugaste (6 korda), M. Proodel (4), I. Rüütel (4), J. Linnus (3) ja R. Viidalepp (3). Aastail 1966—1969 on sektsioonis esinejaid olnud kokku 26.

Viimastel aastatel on seltsi aastaraamatutes avaldatud rohkesti kirjutisi rahvaluulest ja selle uurimisest. Seltsi toimetiste sarjas on ilmunud kolm akad. P. Ariste teost vadjä keele ja folkloori alalt: «Vadjälaste laule» (1960), «Vadjä muinasjutte» (1962) ja «Vadjä rahvakalender» (1969).

Rahvaluulesektsiooni ümber on koondunud folkloristid Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumist, Keele ja Kirjanduse Instituudist, Tartu Riiklikust Ülikoolist ja mujalt. Sektsiooni juhatusse kuuluvad praegu Udo Kolk (esimees), Mall Proodel ja Ingrid Sarv.

6. Lõpetuseks

Emakeele Selts on kogu oma tegevuse kestel arendanud mitmekülget keelelist tegevust. Poole sajandi jooksul on ta aktiveerinud meie keeleelu ja arendanud keelelist mõtet. Oma koosolekute, keelepäevade ja väljaannete kaudu on selts viinud keelelisi teadmisi rahva sekka, õhutanud huvi keele ja keeleuurimise vastu; avaldanud rohkesti keele-

teaduslikku, mõningal määral aga ka vastavat populaarteaduslikku kirjandust; pannud aluse eesti murdeainestiku süstemaatilisele kogumisele ja uurimisele, millele tugineb meie tänapäevane murdeuurimine; on aktiivselt osa võtnud eesti tänapäeva kirjakeele korraldamisest; on kaasa aidanud nii sugulaskeelte kui ka eesti ja sugulasrahvaste rahvaluule uurimisele.

Eelnenud ülevaates jäid lähemast vaatlusest kõrvale seltsi niisugused tegevusharud, nagu isikunimede muutmine (mis kolmekümnendail aastail oli väga aktuaalne), stenograafiatöökonna tegevus (aastail 1930—1932), suhtlemine välismaa teaduslike asutiste ja organisatsioonidega (ja sellega seoses väljaannete vahetus), üksikasjaline ülevaade üliõpilaste keeleringi tööst esimestel sõjajärgsetel aastatel, akadeemik J. V. Veski kultuurilooliste mälestuste talletamine tema viimastel eluaastatel.

Seltsi üldisest tegevusest ei ole eraldi esile toodud ka seda, millisel määral on eesti keele kõrval tegeldud lähemate ja kaugemate sugulasrahvastega, nende keele ja rahvaluule uurimisega. Sugulaskeeltega tegelemiseks ei ole loodud mingit eri sektsiooni või toimkonda, kuid lahutamatuks osaks seltsi kogu muu tööga on aastakümnete jooksul pööratud nende küsimustele palju tähelepanu. Nimetagem siin materjalikogusid lähematest sugulaskeeltest (soome ja isuri keele sõnavara üle 26 100 sedeli, vadja sõnavara üle 19 100 sedeli), D. Tsvetkovi käsikirjalist vadja keele sõnaraamatut, sugulaskeeli käsitlevaid paljusid ettekandeid seltsi koosolekutel, konverentsidel ja keelepäevadel ning artikleid ja materjale ajakirjas «Eesti Keel», aastaraamatutes ja teistes väljaannetes; meenutagem siinkohal veel ka esmajoones liivlaste jaoks välja antud viit liivi keele lugemikku (1920-ndail aastail), J. Mägiste «Soome-eesti sõnaraamatut» (1931), seltsi toimetiste sarjas ilmunud P. Ariste raamatuid vadja ainestikul (1960—1969), P. Palmeose teost «Karjala Valdai murrak» (1962) jt. väljaandeid.

EMAKEELE SELTSI VÄLJAANDED

1921—1970

A. Aastail 1921—1940

Aastaraamatud

1. Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat I 1920, Tartu 1921, 26 lk.
2. Akad. Emakeele Seltsi Aastaraamat II 1921, Tartu 1922, 36 lk.
3. Akad. Emakeele Seltsi Aastaraamat III, 1922, Tartu 1923, 64 lk.
4. Akad. Emakeele Seltsi Aastaraamat IV 1923, Tartu 1924, 48 lk.
5. Akadeemiline Emakeele Selts. Aastaraamat V 1924—1925, Tartu 1926, 48 lk.

Ajakiri «Eesti Keel»

6. Eesti Keel. Emakeele Seltsi ajakiri. I (1922). Peatoimetaja J. Mark, toimetuse sekretär A. Saareste. Tartu 1923, 192 lk.
7. ——— 1923. Teine aastakäik. Peatoimetaja J. Mark, toimetuse sekretär A. Saareste. Tartu 1924, 192 lk.
8. ——— 1924. Kolmas aastakäik. Peatoimetaja k. t. ja toimetuse sekretär A. Saareste. Tartu 1924, 192 lk.
9. ——— Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri. 1925 (IV). Peatoimetaja A. Saareste, toimetuse sekretär H. Pürkop, Tartu 1925, 144 lk.
10. ——— 1926 (V). Peatoimetaja A. Saareste, toimetuse sekretär H. Pürkop. Tartu 1926, 192 lk.
11. ——— 1927 (VI). Peatoimetaja A. Saareste, toimetuse sekretär E. Muuk. Tartu 1928, 224 lk.
12. ——— 1928 (VII). Peatoimetaja A. Saareste, toimetuse sekretär H. Pürkop. Tartu 1929, 152 lk.
13. ——— 1929 (VIII). Peatoimetaja A. Saareste, toimetuse sekretär B. Karro, Tartu 1930, 192 lk.
14. ——— 1930 (IX). Peatoimetaja A. Saareste, toimetuse sekretär B. Karro. Tartu 1931, 144 lk.
15. ——— 1931 (X). Peatoimetaja A. Saareste, toimetuse sekretär E. Trinkman-Elisto. Tartu 1932, 192 lk.
16. ——— 1932 (XI). Peatoimetaja J. Mägiste, toimetuse sekretär E. Trinkman-Elisto. Tartu 1932, 192 lk.
17. ——— 1933 (XII). Peatoimetaja J. Mägiste, toimetuse sekretär E. Elisto. Tartu 1933, 195 lk.

18. ——— 1934 (XIII). Peatoimetaja J. Mägiste, toimetuse sekretär E. Elisto, Tartu 1934, 192 lk.
19. ——— 1935 (XIV). Peatoimetaja J. Mägiste, toimetusesekretär E. Elisto. Tartu 1935, 200 lk.
20. ——— 1936 (XV). Peatoimetaja Joh. V. Veski, toimetusesekretär E. Elisto. Tartu 1936, 192 lk.
21. ——— 1937 (XVI). Peatoimetaja Joh. V. Veski, toimetusesekretär A. Raun. Tartu 1938, 258 lk.
22. ——— 1938 (XVII). Peatoimetaja Joh. V. Veski, toimetusesekretär A. Raun. Tartu 1938, 256 lk.
23. ——— 1939 (XVIII). Peatoimetaja Joh. V. Veski, toimetusesekretärid A. Raun ja V. Niilus. Tartu 1939, 256 lk.
24. ——— 1940 (XIX). Peatoimetaja Joh. V. Veski, toimetusesekretär V. Niilus. Tartu 1940, 264 lk.

Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised

25. L. Kettunen ja O. Loorits, /Esimene liivi lugemik./ (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused I). Tartu 1921, 24 lk.
26. Eestlasele eesti nimi. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused II) Tartu 1921, 70 lk.
27. Soome muinasjutud I. Valkea käärme. Kaupin poika. Muinaisrunoja lemmesta. Toimetanud ja tõlkesõnastikuga varustanud M. Nurmik. (Akad. Emakeele Seltsi toimetused Nr. 3.) Tartu /1921/, 32 lk.
28. 15.000 uut sugunime. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused IV) Tartu 1921, 68 lk.
29. /Teine liivi lugemik./ (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused V.) Tartu 1922, 16 lk.
30. Seto lugõmiku I osa (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused VI.) Tartu 1922, 182 lk.
31. Soome muinasjutud II. Kaksoisten seikkailut. Jotaarkka. Vainajan kiitollisuus. Muinaisrunoja surusta. Toimetanud ja tõlkesõnastikuga varustanud M. Nurmik. (Akad. Emakeele Seltsi toimetused Nr. VII.) Tartu /1923/, 40 lk.
32. Soome muinasjutud III. Kultarukki. Pieni kulta. Uskollinen. Luodetuuli ja kuolema. Muinaisrunoja laulusta. Toimetanud ja tõlkesõnastikuga varustanud M. Nurmik. (Akad. Emakeele Seltsi toimetused Nr. VIII.) Tartu /1923/, 32 lk.
33. /Kolmas liivi lugemik./ (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused IX.) Tartu 1923, 20 lk.
34. /Neljas liivi lugemik./ (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused X.) Tartu 1924, 16 lk.

35. Kodutulē'. Seto lugõmiku II osa (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused XI.) Tartu 1924, 224 lk.
36. E. Muuk, Eesti keeleõpetus I. Hääliku- ja vormiõpetus. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XII.) Tartu 1927, 110 lk.
37. E. Muuk, Lühike eesti keeleõpetus I. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XIII.) Tartu 1927, 110 lk.
38. /Seto pühä evangeelium/. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XIV.) Tartu 1926, 302 lk.
39. /Viies liivi lugemik./ (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XV.) Tartu 1926, 16 lk.
40. A. Saareste, A. R. Cederberg, Valik eesti kirjakeele vane-
maid mälestisi a. 1524—1739. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toi-
metised XVI.) Tartu 1925—1931, 364 lk.
41. W. E. Peters, Eksperimentaalfoneetika alged. (Akadeemilise
Emakeele Seltsi toimetised Nr. 17.) Tartu 1929, 24 lk.
42. V. Tauli, Oigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meeto-
did. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised Nr. 17.) Tartu
1938, 287 lk.
43. J. Mägiste, Eestipäraseid isikunimesid. (Akadeemilise Ema-
keele Seltsi toimetised XVIII.) Tartu 1929, 54 lk.
44. Soome-eesti sõnaraamat. Toimetanud J. Mägiste. (Akadeemilise
Emakeele Seltsi toimetised XIX.) Tartu 1931, 687 lk.
45. A. Koort, Keel ja loogika. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toime-
tised XX.) Tartu 1932, 32 lk.
46. J. Mägiste, Algsoome I. silbi *eü* eesti keeles ja algsm. *öü*
küsimus. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXI.) Tartu
1932, 17 lk.
47. A. Saareste, Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Akadee-
milise Emakeele Seltsi toimetised XXII.) Tartu 1932, 33 lk.
48. A. Saareste, Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogu-
mist. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXIII.) Tartu
1932, 19 lk.
49. J. Mägiste, Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-
uurimise puhul. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXIV.)
Tartu 1933, 24 lk.
50. E. Kobolt, Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti
roov'i ja selle tuletiste etümoloogia ja semasioloogia. (Akadeemi-
lise Emakeele Seltsi toimetised XXV.) Tartu 1933, 32 lk.
51. P. Ariste, Eesti sulghäälikud *k, p, t* ja *b, d, g*. (Akadeemilise
Emakeele Seltsi toimetised XXVI.) Tartu 1934, 26 lk.
52. Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste
ja E. Elisto. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXVII.)
Tartu 1935, 104 lk.

53. Eestipäraseid esinimesid. Toimetanud J. Mägiste. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXVIII.) Tartu 1936, 40 lk.
54. J. Mägiste, Eesti *saama*-futuuri algupärast ja tarvitamiskõlblikkusest. Lisandeid läänemere-soome perifrastiliste futuurikujundite ajaloole. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXIX.) Tartu 1936, 32 lk.
55. R. Nurkse, Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keeles. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXX.) Tartu 1937, 72 lk.
56. V. Niilus, Valimik *leivu* murdetekste. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXXI.) Tartu 1937, 75 lk.
57. J. Mägiste, Laenatud indo-euroopa verbiprefikseist läänemere-soome keelis. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXXII.) Tartu 1937, 24 lk.
58. E. Põldre, Intonatsiooni, kvantiteedi ja dünaamilise rõhu suhteist eesti keeles. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXXIII.) Tartu 1938, 22 lk.
59. M. Toomse, Ida-Vaivara murdest. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXXIV.) Tartu 1938, 66 lk.
60. A. Raun, Õpetatud Eesti Seltsi 100-aastasest tööst keeleteaduse alal. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXXV.) Tartu 1938, 31 lk.
61. A. Saareste, Eesti keele mitmest palgest. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXXVI.) Tartu 1938, 12 lk.
62. A. Kask, J. V. Veski ja eesti oskussõnastikud. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXXVII.) Tartu 1938, 29 lk.
63. M. Toomse, Eesti *se-*, *ske-*, *kse-*verbide konsonantse liitumise esindusest. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXXVIII.) Tartu 1938, 42 lk.
54. Ö. Sõster, Teise silbi poolpikk vokaal eesti ühiskeeles. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXXIX.) Tartu 1939, 13 lk.
65. E. Nurm, Ülevaade 1056 keskkoolilõpetaja õigekirja ning õigekeelsuse tasemest. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XL.) Tartu 1939, 26 lk.
66. J. Mägiste, Läänemere- ja volga-soome keelte võrdluste alalt. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XLI.) Tartu 1939, 43 lk.
67. A. Saareste, Keele osast vaimu arengus. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XLII.) Tartu 1940, 18 lk.
68. Eesti murrete sõnaraamatu näiteartikleid I. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XLIII.) Tartu 1940, 23 lk.
69. Piibli keelest. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XLIV.) Tartu 1940, 99 lk.
70. A. Saareste, Piibli keel ja rahvakeel. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XLV.) Tartu 1940, 64 lk.

71. A. Saareste, *Sõna kilu* algupärast ja sisetunnus *i*-st. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XLVI.) Tartu 1940, 24 lk.
72. J. Mägiste, Kagu-eesti murde eitavast *k*-aineseta imperatiivist. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XLVII.) Tartu 1940, 23 lk.

Juhendid murdekogujaile

73. Mõned juhtnõõrid ja selgitused korrespondentidele. Koostanud ainetel H. Keem. Tartu 1940, 77 lk.

B. Aastail 1949—1970

Kogumistöö juhendajad

1. Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr. 1. /Vastutav toimetaja A. Kask./ Tartu 1949, 40 lk. 2200 eks.
2. ——— Nr. 2. (Tööstusalase materjali kohta). /Koostaja H. Ahven, vastutav toimetaja A. Kask./ Tartu 1952, 12 lk. 1500 eks.
3. ——— Nr. 3. /Koostanud H. Ahven, vastutav toimetaja J. V. Veski./ Tartu 1953, 20 lk. 1500 eks.
4. ——— Nr. 4. /Koostanud H. Ahven, toimetaja M. Must./ Tartu 1954, 28 lk. 1000 eks.
- *5. ——— Nr. 5. /Toimetaja H. Ahven./ Tartu 1955, 40 lk. 1500 eks.
6. ——— Nr. 6. /Koostanud H. Ahven, toimetaja P. Ariste./ Tartu 1955, 34 lk. 1200 eks.
7. ——— Nr. 7. /Toimetaja H. Ahven./ Tartu 1958, 40 lk. 800 eks.

Aastaraamatud

8. Emakeele Seltsi Aastaraamat I. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste./ Tartu 1955, 190 lk. 1000 eks.
9. ——— II 1956. /Toimetaja P. Ariste, toimetuskolleegiumi sekretär H. Ahven./ Tallinn 1956, 272 lk. 1000 eks.
10. ——— III 1957. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1957, 246 lk. 1000 eks.
11. ——— IV 1958. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1959, 322 lk. 1000 eks.
12. ——— V 1959. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1959, 328 lk. 1000 eks.
13. ——— VI 1960. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1960, 248 lk. 1000 eks.

14. — — — VII 1961. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1961, 262 lk. 1000 eks.
15. — — — VIII 1962. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1962, 272 lk. 900 eks.
16. — — — IX 1963. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1963, 246 lk. 900 eks.
17. — — — X 1964. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1964, 290 lk. 950 eks.
18. — — — 11 1965. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1965, 294 lk. 900 eks.
19. — — — 12 1966. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1966, 272 lk. 900 eks.
20. — — — 13 1967. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1968, 296 lk. 850 eks.
21. — — — 14—15 1968—1969. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1969, 326 lk. 1000 eks.
22. — — — 16 1970. /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1970, 336 lk. 1000 eks.

Murdetekstide valimikud

23. Valimik Emakeele Seltsi korrespondentide murdetekste I. /Toimetuskolleegiumi esimees M. Must, koostaja H. Ahven./ Tallinn 1956, 104 lk. 1000 eks.
24. Pajatusi põhjarannikult. Valimik korrespondentide murdetekste II. /Koostaja H. Ahven, toimetaja M. Must./ Tallinn 1957, 240 lk. 1500 eks.
25. Tuulik, kadakas ja leib. III valimik korrespondentide murdetekste. Kogunud Aadu Toomessalu. /Koostaja H. Ahven, toimetaja M. Must./ Tallinn 1969, 264 lk. 4000 eks.

Emakeele Seltsi toimetised

26. Johannes Voldemar Veski keelelisi töid. (Emakeele Seltsi toimetised nr. 1.). /Toimetuskolleegiumi esimees A. Kask, sekretär H. Ahven./ Tallinn 1958, 318 lk. 4000 eks.
27. A. Kask, Võtlus vana ja uue kirjaviisi vahel XIX sajandi eesti kirjakeeles. (Emakeele Seltsi toimetised nr. 2.). /Toimetaja P. Palmeos./ Tallinn 1958, 216 lk. 2000 eks.
28. P. Ariste, Vadjalaste laule. (Emakeele Seltsi toimetised nr. 3.) /Toimetaja E. Väari./ Tallinn 1960, 86 lk. 1000 eks.
29. P. Ariste, Vadja muinasjutte. (Emakeele Seltsi toimetised nr. 4.) /Toimetaja E. Väari./ Tallinn 1962, 120 lk. 800 eks.

30. P. P a l m e o s, Karjala Valdai murrak. (Emakeele Seltsi toimetised nr. 5.) /Toimetaja P. Ariste, Tallinn 1962, 226 lk. 800 eks.
31. Nonaginta. Johannes Voldemar Veski 90. sünnipäevaks 27. juunil 1963. (Emakeele Seltsi toimetised nr. 6.) /Toimetuskolleegiumi esimees P. Ariste, sekretär V. Pall./ Tallinn 1963, 288 lk. 800 eks.
32. Sõna sõna kõrvale. Paul Ariste teaduslikust tegevusest. (Emakeele Seltsi toimetised /nr. 7./) /Toimetuskolleegiumi esimees A. Kask, toimetaja P. Palmeos./ Tallinn 1965, 128 lk. 800 eks.
33. P. A r i s t e, Vadja rahvakalender. (Emakeele Seltsi toimetised nr. 8.) /Toimetaja E. Adler./ Tallinn 1969, 158 lk. 2000 eks.

«Kodumurre»

34. Kodumurre 1. /Toimetaja H. Ahven./ Tallinn 1960, 64 lk. 1000 eks.
35. ——— 2. /Toimetaja H. Ahven./ Tallinn 1960, 92 lk. 1500 eks.
36. ——— 3/4. /Toimetaja H. Ahven./ Tallinn 1962, 148 lk. 1500 eks.
37. ——— 5. /Toimetaja H. Ahven./ Tallinn 1962, 104 lk. 1500 eks.
38. ——— 6. /Toimetaja H. Ahven./ Tallinn 1963, 92 lk. 1500 eks.
39. ——— 7. /Toimetaja H. Ahven./ Tallinn 1965, 136 lk. 2000 eks.
40. ——— 8. /Toimetaja H. Ahven./ Tallinn 1967, 142 lk. 1500 eks.
41. ——— 9. /Toimetaja H. Ahven./ Tallinn 1969, 124 lk. 1500 eks.

Teised väljaanded

42. Keelelist bibliograafiat 1959 — 1960. (Emakeele Seltsi Bibliograafia. Nr. 1.) Koostanud H. Kaal. Tallinn 1962, 52 lk. 400 eks.
43. Kirjakeel 1964. /Toimetaja H. Rätsep./ Tallinn 1964, 112 lk. 2000 eks.

Juhendeid ja küsitluskavu murdekogujaile

44. Häälikulised paralleelvormid murdes. (Keeleline ülesanne nr. 3.) /Koost. H. Ahven. 1950./ 6 lk.
45. Paralleelkeelendid rahvakeeles. (Keeleline ülesanne nr. 4.) /Koost. kollektiiv. 1950./ 8 lk.
46. Morfoloogilised paralleelvormid murdes. (Keeleline ülesanne nr. 7.) /Koost. H. Ahven. 1951./ 8 lk.
47. Vene laensõnu eesti murretes. (Keeleline ülesanne nr. 8.) /Koost. M. Must. 1951./ 12 lk.
48. Linnunimetused. (Keeleline ülesanne nr. 17.) Koost. M. Mäger. Tallinn 1960, 38 lk.
49. Koduloomade nimede kogumisest. (Keeleline ülesanne nr. 18.) Tallinn 1960, 6 lk. — Kordustrükk.

50. Juhend sõnasedelite täitmiseks. Toimetanud H. Viires. Tallinn 1964, 12 lk.
51. Juhend murdekeele märkimiseks. /Toimetanud M. Must/ Tallinn 1965, 8 lk.
52. Küsitluskavu sõnavara kogumiseks. (Keelelised ülesanded nr. 19, 20, 21.) Koost. H. Neetar. Tallinn 1967, 14. lk.
53. Juhend kohanimede kogumiseks. /Koost. M. Norvik./ Tallinn 1967, 32 lk.

Koostanud Helju K a a l

SISUKORD

I. AJALOOST	3
II. LIIKMED JA ORGANID	8
III. MIDA TEEME	10
1. Koosolekud, konverentsid, keelepäevad	11
2. Trükist ilmunud	14
3. Murdetöö	17
4. Õigekeelsus ja keeleravi	25
5. Rahvaluule	28
6. Lõpetuseks	29
EMAKEELE SELTSI VÄLJAANDED 1921—1970 (koostanud H. KAAL)	31
A. Aastail 1921—1940	31
B. Aastail 1949—1970	35

X. Ахвен. Общество родного языка. На эстонском языке. Редакционно-издательский совет Академии наук Эстонской ССР. Таллин, ул. Сакала, 3.

Toimetaja V. Pall. Tehniline toimetaja K. Kurmiste. Laduda antud 04. 08. 1970. Trükkida antud 20. 08. 1970. Paber 54×84/16. Trükipoog-naid 2,5. Arvutuspoognaid 2,38. Trükiarv 1500. MB-05953. Tellimise nr. 4463. Trükikoda «Kommunist», Tallinn. Pikk t. 2. Hind 7 kop.

7 kop.

A
30820

77748

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00346594 7